

UDK: 340.1:591.9:061.1

Biblid 1451-3188, 12 (2013)

Год XII, бр. 45–46, стр. 239–263

Изворни научни рад

Ана БАТРИЋЕВИЋ¹

ЗАШТИТА ДИВЉИХ ПТИЦА У ПРАВУ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

ABSTRACT

Conservation and improvement of wild birds population is of extreme importance for the survival of entire ecosystems, but for sustainable development of agriculture hunting, tourism and other economic branches. Birds are among the first animal species to be protected under international legal provisions and on the EU level, this protection was provided in 1979 through the adoption of Directive 2009/147/EC on the Conservation of Wild Birds, which is still in force after several alterations and amendments. Although the implementation of the Directive has had some positive effects and in spite of the fact that the EU member states are signatories of several international documents relevant to the protection of birds, the condition of population of some wild bird species in Europe is still disturbing. Birds are often objects of various criminal activities such as: illegal hunting (poaching), illegal import or export, smuggling and illegal trade, consequences of which include radical decrease in their number as well as the violation of complete ecological balance. Besides, destruction and deterioration of their natural habitats, primarily due to irrational, unplanned and unsustainable exploitation of natural resources, rapid and uncontrolled urbanization and spreading of traffic networks, keep contributing to the worsening of conditions in this field. Having in mind the attempts of the Republic of Serbia to harmonize its legislation in the area of environment protection with the standards of the Community Law, the author analyzes the provisions of Directive 2009/147/EC on the Conservation of Wild Birds, points out positive effects of its application and gives concrete suggestions for the improvement of legal protection of birds in general, through prevention and sanctioning of particular illegal activities, with review of current state in the Republic of Serbia.

Key Words: European Union, Directive on the Conservation of Wild Birds, Environment. Birds, Protection of Birds

¹ Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Грачаничка 18, 11 000 Београд.
Е-адреса аутора: a.batricevic@yahoo.com

1) УВОД

Богатство Европске уније од преко 500 врста дивљих птица дуго времена се суочава са озбиљним претњама. Развојем урбаних подручја и ширењем мрежа саобраћајница подељена су и редукована станишта птица, интензивне пољопривредне активности, крчење шума и употреба пестицида смањили су залихе њихове хране, а ловом је значајно нарушена бројност њихове популације. Према последњим научним студијама, скоро половини европских врста птица прети драстично смањење популације. Птице су важне за очување целокупне животне средине, пошто чине компоненте неопходне за функционисање многих екосистема, као што су шумски и морски, који представљају изворе хране, средстава за лечење и сировина, али и стабилности климе, снабдевајући ваздух кисеоником и трансформишући загађујуће супстанце у нутријенте.² Пошто су на високом ступњу у ланцу исхране, око 10 000 врста птица колико се процењује да их данас у свету има, јесу и поуздани показатељи општег стања и промена биодиверзитета. Опадање бројности или нестајање појединих врста птица, од којих је око 190 врста пред истребљењем, по правилу је поуздан индикатор нарушености стања животне средине, и нужности да се предузму мере за њено побољшање.³

Од седамдесетих година 20. века, у Европи је препозната потреба за успостављањем свеобухватног система заштите птица на нивоу целог континента, посебно ако се има у виду да птице слободно мигрирају преко граница појединих земаља, те да чине значајан део њихове заједничке природне баштине. Као резултат тих сазнања, 1979. године усвојена је Директива о заштити дивљих птица⁴ – један од првих значајнијих извора комунитарног права посвећених заштити животне средине, тј. животињског света као њеног интегралног дела. Усвајањем Директиве створен је свеобухватан и дугорочан систем заштите свих дивљих врста птица у Европи, од којих су чак укупно 194 врсте и подврсте, набројане у Анексу I

² *Why do we need to take care of our birds?* European Commission, November, 2004, pp. 1–2. http://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/birdsdirective/docs/why_take_care_of_birds.pdf, 16. 08. 2013.

³ Alison Stattersfield, Leon Bennun and Martin Jenkins (eds), *State of the World's Birds, Indicators for Our Changing World*, Bird Life International, Cambridge, UK, 2011, pp. 1–5.

⁴ Council Directive 79/409/EEC of 2 April 1979 on the conservation of wild birds, Official Journal of the European Communities, No. L 103, 25. 04. 1979 pp. 1–18, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31979L0409:en:HTML>, 15. 08. 2013.

Директиве, идентификоване као нарочито угрожене врсте у погледу којих постоји потреба за применом посебних мера заштите.

Систем заштите птица успостављен Директивом о заштити дивљих птица почива на три компоненте. Прву чини обавеза држава чланица да на својим територијама одреде посебно заштићене области (*Special Protected Areas*) за 194 угрожене и све миграторне врсте птица, чиме се омогућава висок ниво заштите од могућих негативних ефеката. То су географске области за које је научно потврђено да имају пресудан значај за опстанак ових врста, попут мочвара. Ове области чине део мреже заштићених природних подручја Европске уније *Natura 2000*, успостављене 1992. на основу Директиве 92/43/ЕЕС о очувању природних станишта и дивље флоре и фауне.⁵ Друга се састоји од забране активности које су непосредна претња за опстанак птица као што су њихово намерно убијање или хватање, уништавање гнезда, узимање јаја и недозвољена трговина живим или мртвим птицама. Трећу сачињавају ограничења у погледу врста птица које се смеју ловити (највише 82 врсте и подврсте из Анекса II Директиве) и периода када се птице могу ловити, да би се заштитиле када су најрањивије, током репродукције, одгајања младих и повратка у места гнезђења. Поврх тога, Директивом о заштити дивљих птица се изричито забрањују и одређени методи, начини и средства лова птица. Од 1993. године усвајају се и Акциони планови заштите појединих врста птица, у циљу подстицања и унапређења процеса опоравка оних које имају статус најугроженијих.⁶

II) МЕЂУНАРОДНА РЕГУЛАТИВА ОД ЗНАЧАЈА ЗА ЗАШТИТУ ПТИЦА

Документи Уједињених нација

Заштита птица у Европској унији и њеним државама чланицама усклађена је са универзалним међународним нормативним оквиром за заштиту животне средине и њених интегралних делова – ваздуха, воде, земљишта, флоре и фауне. Зато се она не може посматрати изоловано од принципа постављених у најзначајнијим „еколошким“ конвенцијама

⁵ Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora, Official Journal of the European Communities, No. L 206/7, 22.07.1992, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1992:206:0007:0050:EN:PDF>, 21. 08. 2013.

⁶ Why do we need to take care of our birds? European Commission, November, 2004, pp. 1–2.

усвојеним под окриљем Уједињених нација, од којих неке имају директан, непосредан, а неке само индиректан, посредан значај за заштиту птица. Ту спадају: 1) Међународна конвенција за заштиту птица⁷, 2) Конвенција о мочварама које су од међународног значаја посебно као пребивалишта птица мочварица⁸, 3) Конвенција о међународном промету угрожених врста дивље фауне и флоре⁹, 4) Конвенција о очувању миграторних врста дивљих животиња¹⁰ и 5) Конвенција о биолошкој разноврсности¹¹.

Међународна конвенција за заштиту птица, усвојена у Паризу 1950. године, поставља основне принципе заштите дивљих птица. Њоме се штите све дивље птице током размножавања, док се птицама селицама заштита пружа и при повратку у места гнежђења, птицама које припадају угроженим врстама, врстама које нестају или су интересантне за науку заштита је загарантована током целе године. Забрањује се увоз, извоз, пренос, продаја, излагање ради продаје, куповина, давање или држање у време заштите сваке птице (живе или мртве) или њених делова противно одредбама Конвенције. Такође се забрањује да се у време када су под заштитом птицама скидају или уништавају гнезда, узимају, оштећују, преносе, увозе, извозе, продају, излажу ради продаје, купују или уништавају јаја или њихове љуске, или гнезда младих дивљих птица (чл. 1–3).

Потписнице конвенције дужне су да забране одређене поступке подобне да проузрокују уништење или масовно хватање или непотребно мучење птица. Оне морају постепено уводити мере за забрану или ограничење примене следећих средстава и метода лова птица: замки, лепкова, мамаца, мрежа, мамаца са отровом, дроге, заслепљујућих вабилица, кућица са мрежом, огледала, бакљи и других вештачких светала, мрежа или оружја за риболов (за хватање водених птица), ловачких пушака са репетирањем или аутоматских пушака које могу садржати више од два метка, других вагрених оружја која се не могу носити преко рамена, терања птица и пуцања на њих помоћу моторних бродова на унутрашњим водама у периоду од 1. марта до 1.

⁷ Међународна конвенција за заштиту птица, *Службени лист СФРЈ*, бр. 6/1973.

⁸ Конвенција о мочварама које су од међународног значаја посебно као пребивалишта птица мочварица, *Службени лист СФРЈ–Међународни уговори*, бр. 9/1977.

⁹ Конвенција о међународном промету угрожених врста дивље фауне и флоре, *Службени лист СРЈ–Међународни уговори*, бр. 11/2001.

¹⁰ Конвенција о очувању миграторних врста дивљих животиња, *Службени гласник РС–Међународни уговори*, бр. 102/2007.

¹¹ Конвенција о биолошкој разноврсности, *Службени лист СРЈ–Међународни уговори*, бр. 11/2001.

октобра у територијалним и обалним водама, коришћења моторних возила или астронаутичких машина које омогућавају пуцање или обарање птица, успостављања награда за хватање или уништавање птица и других метода намењених масовном хватању птица. Предвиђа се да право лова птица вагренним оружјем и мрежом мора бити регулисано у току целе године, а забрањено у периоду размножавања птица на мору, приобалним областима и обалама (члан 5).

Под одређеним условима ове забране се не односе на оне врсте птица које угрожавају пољопривреду или опстанак других животиња у некој области наношењем штете виноградима, вртовима, воћњацима, шумама, дивљачи и рибљем фонду или које прете да истребе или смање бројност врста чије је очување пожељно. Птице убијене под тим условима не смеју се куповати, продавати или преносити изван места где су убијене, а не смеју се предузети ни мере подобне да доведу до потпуног уништавања домаћих птица или птица селица, чак ни „штеточина“ (члан 6). Изузеци од забрана могу бити одређени од стране надлежних органа и ако је то у интересу науке, просвете, узгоја птица за лов и лова са соколовима, али уз примену мера које би спречиле евентуалну злоупотребу (члан 7). Иако су квалитет и обим заштите птица успостављене Конвенцијом сматрани за прилично „напредне“ треба нагласити да изузеци од забране лова и хватања птица које угрожавају ратарску или животињску производњу или које служе за едукативне сврхе или за лов и соколарење, показују да је њен карактер у суштини антропоцентричан.¹² То значи да је заштита птица Конвенцијом заправо успостављена ради заштите човека и његових економских интереса, а не ради заштите интереса које природа, односно животна средина и птице, као интегрални део њеног битног елемента – фауне имају саме за себе.

Државе потписнице Конвенције обавезне су и да саставе спискове врста птица чије које се, уз поштовање услова из Конвенције, смеју убијати односно хватати на њиховим територијама (члан 8), као и да припреме спискове врста домаћих птица и птица селица које се смеју држати у заточеништву и дозвољене методе и услове њиховог хватања, држања и транспорта (члан 9), а морају и регулисати и ограничити промет птица заштићених Конвенцијом. Међународна конвенција за заштиту птица предвиђа низ обавеза, али не садржи механизам за санкционисање њиховог кршења, већ то препушта националним законодавцима. На пример, поједини недозвољени начини хватања или убијања птица могу се третирати као кривично дело незаконитог лова, док се неки други могу инкриминисати

¹² Милан Пауновић, *Права животиња – савремени међународни стандарди*, Правни факултет Универзитета у Београду и Буро Салај АД, Београд, 2004, стр. 126.

као прекршаји, а незаконит увоз, извоз или промет заштићених врста птица такође могу бити инкриминисани као кривично дело или прекршај.

Конвенција о мочварама које су од међународног значаја посебно као пребивалишта птица мочварица, усвојена 1971. године у Рамсару, ствара међународне правне оквире за заштиту птица мочварица – птица чији опстанак еколошки зависи од мочвара, као њихових природних станишта (члан 1). Она обавезује потписнице да сачине листу својих заштићених мочвара, наглашавајући да је свака држава међународно одговорна за очување, управљање и разумно коришћење птица мочварица (члан 2).

Конвенција садржи и низ мера које имају за циљ очување мочвара и птица мочварица у државама потписницама (члан 4) укључујући и: стварање природних резервата, надзор мочвара, подстицање истраживачког рада и размене информација и публикација о мочварама и њиховој флори и фауни, повећање популације птица мочварица кроз одговарајуће управљање итд. У том циљу се инсистира на међусобним консултацијама држава потписница о извршавању обавеза из Конвенције, уз настојање да ускладе своју политику и прописе битне за очување мочвара и њихове флоре и фауне (члан 5.). Контрола примене одредаба Конвенције и давање општих и посебних препорука државама потписницама у погледу очувања, управљања и разумног коришћења мочвара и њихове флоре и фауне поверено је Конференцији страна уговорница, која је овлашћена и да тражи од одговарајућих међународних тела извештаје и статистичке податке о питањима од међународног значаја за мочваре и да прихвати остале препоруке или резолуције које доприносе ефикаснијој имплементацији Конвенције (члан 6).

Конвенција о мочварама од међународног значаја не садржи конкретне правне мере за санкционисање кршења њених одредби у свакој појединачној држави, већ је то препуштено националном законодавству. Тако се примена одредаба Конвенције може обезбедити инкриминисањем одређених понашања којима се угрожава природно станиште појединих животињских врста, укључујући ту и мочваре као природна станишта птица мочварица као кривичних дела или прекршаја.

Конвенција о међународном промету угрожених врста дивље фауне и флоре усвојена је 1973. године у Вашингтону, а измењена и допуњена 1979. године у Бону. Она се бави регулисањем промета, извоза, увоза, транзита и реекспорта одређених врста дивље фауне и флоре (чл. 2, 3 и 4), набројаних у три анекса Конвенције, чиме се под заштиту ставља око пет хиљада врста животиња.¹³ Конвенција садржи ограничења у погледу промета наведеним

¹³ Милан Пауновић, *Права животиња – савремени међународни стандарди*, op.cit, стр.128.

биљним и животињским врстама, односно дозвољава њихов промет под одређеним условима не штети њиховом опстанку. Конвенција регулише издавање дозвола и потврда за међународну трговину (члан 6) уз обавезивање потписница да националним прописима одреде управне органе надлежне за издавање тих исправа и научно-стручне органе задужене за давање претходних мишљења (члан 9). Конвенцију је до сада ратификовало сто седамдесет и осам земаља, али се она (фактички) примењује и у односу на државе које је нису потврдиле.¹⁴ Државе потписнице морају да предузму мере забране промета, односно увоза, извоза и реекспорта и уношења из мора, угрожених врста на начин којим се крше одредбе Конвенције. То подразумева и кажњавање незаконитог промета или поседовања тако прибављених јединки и њихово одузимање и враћање држави извоза или претходно одређеном прихватилишту (члан 8). Свака од потписница обавезна је да доставља Секретаријату годишњи извештај о броју и врсти издатих дозвола и потврда, државама са којима је такав промет остварен и о броју, врсти, величини и полу јединки обухваћених Конвенцијом и двогодишњи извештај о законским, регулативним и административним мерама предузетим ради спровођења Конвенције. Тако је успостављен систем размене информација о промету угрожених врста, али и надзор примене принципа Конвенције у правним системима потписница. Одредбе Конвенције су минимални стандарди, па је свака потписница слободна да својим законима предвиди и строже услове промета, прибављања или транспорта јединки врста на које се односи или да такве активности потпуно забрани, као и да прошири листу врста дивље флоре и фауне на које се ти услови односе (члан 14).

Конвенција о очувању миграторних врста дивљих животиња усвојена је 1979. године у Бону¹⁵ и посвећена је заштити миграторних дивљих животињских врста или њихових класификационих група, односно врста чији значајни део чланова циклично и предвидљиво прелази једну или више граница националне јурисдикције. У оквиру миграторних, издвојене су угрожене врсте, које су под посебном заштитом која неретко укључује и мере кривичноправне репресије. Угрожена миграторна врста јесте миграторна врста у опасности од изумирања, било дуж целог пространства на којем живи или на његовом значајном делу (члан 1). С обзиром на значај очувања миграторних

¹⁴ Драгиша Гајић, „Значај и примена Конвенције о међународном промету угроженим врстама дивље фауне и флоре (CITES)“, *Правни живот*, Београд, год. 51, бр. 9/2002, стр. 337–338.

¹⁵ Конвенција о очувању миграторних врста дивљих животиња, *Службени гласник РС–Међународни уговори*, бр. 102/2007.

врста, државе потписнице обавезале су се да и свака за себе и заједнички предузимају неопходне мере конзервације тих врста и њихових станишта, као и да настоје да спрече да било која од њих постане угрожена (члан 2). У погледу појединих миграторних врста, потписнице се обавезују да предузму мере хитне заштите, таксативно набројане у првом Анексу Конвенције (члан 3), као и да примене мере неопходне да се уклоне, смање или контролишу фактори који угрожавају или ће вероватно угрожавати ове врсте (члан 4).

Као једну од препоручених мера, Конвенција истиче и строгу контролу уношења егзотичних врста, што доприноси откривању и сузбијању њиховог незаконитог промета. Државе ареала неке од миграторних врсте из првог Анекса Конвенције дужне су да посебно забране следеће делатности или њихов покушај: хватање, лов, риболов, заробљавање, малтретирање и намерно убијање тих животиња. Ипак, забрана се не односи на хватање животиња за научна истраживања, ради размножавања или преживљавања, ради задовољења потреба у смислу прехране и обраде земље, као и на друге изузетне околности, под условом да је садржај одступања прецизиран, да су просторно и временски ограничена и да се не врше на штету целе врсте (члан 5). Други Додатак Конвенције набраја миграторне врсте које имају неповољан статус очувања, као и оне које имају такав статус очувања који би имао значајнијих користи од међународне сарадње (члан 4). Државе потписнице се обавезују да закључе споразуме о заједничким акцијама на сузбијању незаконитог хватања примерака тих врста (члан 5).

Контрола спровођења Конвенције је надлежност Конференције уговорница, а она може потписницама дати препоруке за побољшање статуса миграторних врста или ефикасности Конвенције, и доносити одлуке о свакој допунској мери ради остваривања њених циљева (члан 7). Конвенцијом је изричито прописано да њене одредбе неће утицати на право држава потписница да усвоје строжије националне мере у вези са очувањем миграторних врста наведених у првом и другом Анексу, или националне мере у вези са очувањем и оних врста које у њима нису набројане (члан 12).

Конвенција о биолошкој разноврсности усвојена је 1992. године у Рио де Жанеиру, као резултат спознаје размера у којима човек својим активностима доприноси смањењу биолошке разноврсности, као и чињенице да од њеног очувања и одрживог коришћења зависи задовољење прехранбених, здравствених и других потреба светске популације, а посебно земаља у развоју и низа других еколошких, економских и социјалних циљева, укључујући и отклањање сиромаштва и постизање мира на глобалном нивоу. Биолошка разноврсност дефинисана је као разноврсност живих организама у свим оквирима, укључујући, између осталог, сувоземне, морске и друге водене екосистеме и еколошке комплексе чији су они део и разноврсност у

оквиру врсте између врста и између екосистема (члан 2). Из те дефиниције следи да се у оквиру биолошке разноврсности штити и разноврсност животињских врста, као једне од њених компоненти.

Повеља Уједињених нација и принципи међународног права дају државама суверено право да експлоатишу сопствене ресурсе у складу са својим политикама заштите животне средине, али и дужност да осигурају да активности у оквиру њихове јурисдикције или контроле не проузрокују штету по животну средину других држава или области ван њихових граница (члан 3). Посебно је истакнута важност предвиђања, спречавања и сузбијања узрока значајног смањења или губитка разноврсности живих организама на самом извору, а успостављене су и начелне обавезе држава да предузму неопходне кораке за унапређење заштите екосистема, природних станишта и одржања популација врста у природној средини, као и опоравка (члан 8), односно ревитализације угрожених врста и њиховог поновног насељавања у природна станишта (члан 9). На Десетом заседању држава потписница ове Конвенције 2010. године (Нагоја) усвојен је стратешки план или „Аичи циљ“ који, између осталог предвиђа да се до 2020. године заустави нестанак врста за које се зна да су угрожене, као и да се статус заштите тих врста побољша.¹⁶ Такође, чланице Конвенције се обавезују да развијају и одржавају законске и друге одредбе значајне за заштиту угрожених врста и популација (члан 8).

Документи Савета Европе

Заштита животне средине, укључујући и животињски свет, на територији европског континента одвија се на два колосека – један чини комунитарно право, односно примарни и секундарни извори права Европске уније, које обавезује само државе чланице ове регионалне организације, док други обухвата документе усвојене под окриљем Савета Европе, који важе у односу на све његове чланице. До сада је у оквиру Савета Европе усвојено неколико конвенција од значаја за заштиту животињског света уопште, од којих се као најбитније за очување птица могу издвојити: 1) Конвенција о очувању европске дивље флоре и фауне и природних станишта¹⁷ и 2) Конвенција за заштиту животне средине путем кривичног права¹⁸.

¹⁶ Стратегија биолошке разноврсности РС 2011-2018, *Службени гласник РС*, бр. 13/2010.

¹⁷ Конвенција о очувању европске дивље флоре и фауне и природних станишта, *Службени гласник РС–Међународни уговори*, бр. 102/2007.

¹⁸ Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law, Strasbourg, 04.11.1998, Council of Europe, European Treaty Series – No. 172, <http://conventions.coe.int/treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=172&CL=ENG>, 08. 09. 2011.

Конвенција о очувању европске дивље флоре и фауне и природних станишта, усвојена 1979. године, израз је увиђања европских земаља да дивља флора и фауна чине њихово природно наслеђе од суштинске вредности и пресудног значаја за очување еколошке равнотеже, те да их, као такве треба сачувати за будуће генерације. У преамбули се констатује смањење бројности популације многих врста дивље флоре и фауне и указује на то да многим од њих прети истребљење. Зато Конвенција инсистира на предузимању мера међународног и националног важења ради конзервације дивље флоре и фауне са нагласком на очување угрожених и осетљивих врста (чл. 1–3. и чл. 5–7). Стране уговорнице обавезне су да предузму административне мере како би се осигурао посебан положај неких врста дивље фауне, из Анекса II Конвенције, а особито да забране: њихово намерно заробљавање, држање и убијање, намерно оштећење или уништавање места за њихово размножавање или одмор, њихово намерно узнемиравање, посебно у време размножавања, подизања младих и хибернације, намерно уништавање, или узимање или држање јаја дивљих птица, као и поседовање или стављање у промет живих или мртвих примерака ових животиња (члан 6).

Стране потписнице обавезују се да према врстама дивље фауне наведеним у Анексу III Конвенције, успоставе законску заштиту у виду: ловостаја и других начина регулисања експлоатације, привремене или локалне забране лова ради обнављања популације и регулисања продаје, држања за продају, транспорта за продају или понуде на продају живих или мртвих животиња (члан 7.). За разлику од врста дивље фауне из Анекса II ради чије заштите се примењују административне мере, у односу на врсте из Анекса III правна природа таквих мера није прецизирана, те би оне могле обухватити и мере кривичноправне репресије. Државе чланице могу усвојити и мере строже од оних из Конвенције (члан 12).

Усвајањем Конвенције за заштиту животне средине путем кривичног права у Стразбуру 1998. године по први пут је успостављена свеобухватна кривичноправна заштита животне средине у међународним оквирима.¹⁹ Конвенција је усмерена на побољшање заштите животне средине на европском нивоу применом кривичног права као крајњег средства. Њен циљ је превенција и сузбијање најопаснијих понашања по животну средину кроз хармонизацију националних законодавстава и сарадњу европских земаља. У Преамбули Конвенције истакнуте су озбиљне последице повреде и угрожавања животне средине, посебно пораста загађења услед нерегулисаног

¹⁹ Драган Јовашевић, „Европски стандарди и заштита животне средине“, *Европско законодавство*, год. 8, бр. 27–28/2009, стр. 7–19.

индустријског развоја уз наглашавање да живот и здравље људских бића, животне средине, фауне и флоре морају бити заштићени свим расположивим средствима. Истиче се да се превенција погоршања стања животне средине најпре мора остварити применом других мера, па тек онда посредством кривичноправних норми, које, треба да задрже статус крајњег средства. Истакнута је и потреба за успостављањем јединствене криминалне политике и одржавањем међународне сарадње у погледу заштите животне средине између чланица Савета Европе, које се обавезују да предузму потребне мере и активности на националном и на међународном нивоу. На националном плану се захтева инкриминисање Конвенцијом таксативно набројаних активности као кривичних дела и прописивање адекватних санкција за њих, док се на међународном плану захтева формулисање прецизних правила о сарадњи на сузбијању криминалних радњи подобних да угрозе животну средину на ширем простору.²⁰ Објект заштите Конвенције је животна средина, укључујући: људе, живот, телесни интегритет и здравље, ваздух, воду, земљиште, заштићене споменике и друге заштићене објекте, имовину, биљке (флору) и животиње (фауну). Између осталог, Конвенција обавезује и на усвајање мера кривичноправног или прекршајноправног инкриминисања одређених понашања учињених са умишљајем или из нехата. За кривичноправну заштиту животиња уопште, укључујући и птице, од значаја су: 1) незаконито проузроковање штетних или штетних промена за природне компоненте националног парка, природног резервата, подручја за заштиту воде или других заштићених подручја и 2) незаконито поседовање, узимање, оштећење, убијање и промет заштићеним врстама дивље флоре и фауне (члан 4). Потписнице морају за ова дела прописати санкције сразмерно њиховој тежини и то и казну затвора и новчану казну (члан 6), али њихов распон није унапред одређен. Учиниоцу се може одредити и обавеза враћања животне средине у стање које је претходило извршењу кривичног дела (члан 6). У случају непоступања у складу са наредбом о враћању животне средине у претходно стање, надлежни орган је може спровести о трошку обавезног лица или му изрећи другу санкцију (члан 8). Потписнице могу у својим кривичним законима предвидети и посебне мере конфискације средстава, прихода или имовине од учинилаца кривичних дела прописаних у складу са Конвенцијом (члан 7).²¹ Потписнице су обавезне да сарађују на размени

²⁰ Драган Јовашевић, *Систем еколошких деликата – еколошко казнено право*, Правни факултет Универзитета у Нишу, Центар за публикације, Ниш, 2009, стр. 40.

²¹ Ана Батрићевић, „Улога Конвенција Савета Европе у кривичноправној заштити животиња“, *Зборник Института за криминологику и социолошку истраживања*, год. 30, бр. 1–2/2011, стр. 137–158.

информација посебно током истраге и кривичног поступка (члан 10), а кривичноправној заштити свих животиња, укључујући и птице, доприноси и одредба којом се омогућава да групе, фондације или удружења за заштиту животне средине учествују у кривичном поступку који се води поводом ових кривичних дела (члан 11). Како кривична дела против животне средине често спадају у транснационални организовани криминалитет, инсистирање на међународној сарадњи је неопходно за њихову превенцију, откривање и санкционисање.²²

Директива Европске уније за заштиту дивљих птица

Директива 2009/147 ЕС о очувању дивљих птица усвојена је 30. новембра 2009. године²³ и садржи пречишћен текст Директиве 79/409/ЕЕС о очувању дивљих птица која је усвојена 2. априла 1979. године, од када је у неколико наврата била подвргнута изменама и допунама. Усвајање пречишћене верзије ове Директиве показало се као неопходно не само ради избегавања нејасноћа већ и у светлу Одлуке Европског парламента и Савета о успостављању новог, шестог Заједничког акционог програма у области животне средине, којом се државе чланице позивају да предузму посебне активности ради заштите биодиверзитета, укључујући и мере које имају за циљ очување птица и њихових природних станишта²⁴. Директивом је регулисано очување свих врста дивљих птица које се природно појављују на територији Европске уније. Она се бави заштитом, управљањем и контролисањем ових врста птица и поставља правила за њихову експлоатацију. Директива се не односи само на птице, већ и на њихова јаја, гнезда и станишта (члан 1).

²² United Nations Convention against Transnational Organized Crime UN General Assembly Resolution A/RES/55/25, 08.01.200, http://www.unodc.org/pdf/crime/a_res_55/res5525e.pdf, 07.09.2011. и Mary Rice (ed.), Debbie Banks, Charlotte Davies, Justin Gosling, Julian Newman, Jago Wadley, Fionnuala Walravens, *Environmental Crime – A Threat to our Future*, Environmental Investigation Agency (EIA), London, UK, 2008, p. 2.

²³ Directive 2009/147/EC of the European Parliament and of the Council of 30 November 2009 on the Conservation of Wild Birds (codified version), Official Journal of the European Union, No. L 20/7, 26. 01. 2010, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:020:0007:0025:EN:PDF>, 15. 08. 2013.

²⁴ Decision No 1600/2002/EC of the European Parliament and of the Council of 22 July 2002 laying down the Sixth Community Environment Action Program, Official Journal of the European Union, No. L 242, 10. 9. 2002, p. 1, http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/environment/l28027_en.htm, 15.08.2013.

У самој Преамбули Директиве констатује се да број многих врста дивљих птица које природно насељавају територије држава чланица Европске уније опада, што се у случају појединих врста дешава веома великом брзином. Опадање броја врста дивљих птица представља озбиљну претњу очувању природне средине, посебно због тога што се тиме нарушава природна равнотежа. Врсте дивљих птица које се природно појављују на територијама држава чланица Европске уније углавном спадају у миграторне врсте. Такве врсте чине заједничко наслеђе ових земаља те због тога проблематика ефективне заштите птица превазилази државне границе и намеће заједничку одговорност за све државе чланице. Очување врста дивљих птица које се природно појављују на територији Европске уније неопходно је како би се постигли циљеви Уније у вези са побољшањем услова живота и одрживог развоја. Зато државе чланице треба да примене потребне мере како би одржале популацију ових врста птица на нивоу који одговара еколошким, научним и културним захтевима или како би довеле њихову популацију на тај ниво (члан 2). Мере очувања морају се применити у односу на различите факторе од којих зависи бројност птица и посебно су усмерене на последице различитих људских активности којима се уништавају и загађују природна станишта птица, затим на хватање и убијање птица од стране човека, као и на трговину незаконито уловљеним птицама. Строгост мера прилагођена је конкретної ситуацији и врсти птица, као и постојећем оквиру политике очувања животне средине.

Како би оствариле захтеве у погледу одговарајућег нивоа популације птица, државе чланице треба да предузму неопходне мере за очување, одржавање или поновно успостављање довољне разноврсности и површине станишта за све врсте дивљих птица које природно насељавају њихове територије. Очување, одржавање и поновно успостављање биотопа и станишта спроводи се првенствено кроз: стварање заштићених подручја, одржавање и управљање у складу са еколошким потребама станишта и то како унутар тако и изван заштићених зона, поновно успостављање уништених биотопа и стварање нових биотопа (члан 3). Одржавање или очување довољне разноликости и области које представљају природна станишта је од суштинског значаја за очување свих врста птица, док за неке врсте важе посебне мере заштите станишта ради осигурања њиховог опстанка и репродукције. Ове мере, морају уважавати и миграторне врсте и бити усклађене и кохерентне. Да би се спречио негативан притисак комерцијалних интереса на ниво експлоатације, треба наметнути општу забрану промета и укинути све дерогације које се односе на оне врсте чији биолошки статус то допушта, при чему се мора водити рачуна о регионалним специфичностима.

Пошто су популација, распрострањеност и стопа прираштаја неких птица веома високе на територији Европске уније као целине, оне се могу ловити, али уз одређена ограничења и у мери која гарантује одржавање њихове популације на задовољавајућем нивоу. Сваке три године, Комисија треба да припреми и достави државама чланицама коначан извештај заснован на појединачним извештајима сваке од њих који се односи на примену националних прописа усвојених у складу са Директивом.

Врсте набројане у Анексу I Директиве подвргавају се посебним мерама очувања које се односе на њихово станиште како би се обезбедили њихов опстанак и репродукција у области у којој су настањене. У вези са тим, треба посебно водити рачуна о врстама којима прети истребљење, врстама које су осетљиве на специфичне промене у станишту, врсте које се сматрају ретким због мале популације или ограничене локалне распоређености, друге врсте које захтевају додатну пажњу због специфичне природе њиховог станишта. Трендове и варијације у нивоима популације треба узети у обзир као оквире за спровођење процена. Државе чланице треба посебно да класификују оне територије које су према броју и величини подобне као посебне заштићене територије за очување ових врста на свим територијама на које се примењује Директива (члан 4).

Државе чланице треба да примене сличне мере и на оне миграторне врсте које се код њих редовно појављују а које нису наведене у Анексу I, имајући у виду њихову потребу за заштитом. Ово се односи на све области на које се Директива примењује, а посебно на она места која представљају тачке где се птице размножавају, мењају перје, зимују или се одмарају на својој миграционој рути. У том контексту, од држава се захтева да нарочиту пажњу посвете заштити мочвара, особито оних које су од међународног значаја и да предузму неопходне мере како би успоставиле општи систем заштите за све врсте птица које се природно појављују на њиховим европским територијама, а посебно оне којима се забрањује: намерно убијање и хватање птица на било који начин, намерно уништавање или оштећење њихових гнезда или јаја или намерно уклањање њихових гнезда, узимање јаја ових птица из дивљине и њихово чување, чак и ако су празна, намерно узнемиравање ових птица, посебно током периода парења или бриге о младима уколико би такво узнемиравање имало значајнијег утицаја на остваривање циљева Директиве, и држање примерака врста птица чији су лов и хватање забрањени (члан 5).

Државе чланице се обавезују да забране продају, транспорт ради продаје, држање ради продаје и нуђење на продају живих или мртвих примерака дивљих птица које се природно појављују на њиховим европским

територијама, као и да забране продају готових препознатљивих делова или деривата (односно производа) направљених од тих птица. Ове активности дозвољено је спроводити у односу на птице које припадају врстама набројаним у Делу А у Анексу III Директиве, под условом да су птице убијене или ухваћене на законит начин или да су на други начин законито прибављене. У погледу врста набројаних у Делу Б Анекса III, државе чланице могу да дозволе да се ове активности на њиховој територији спроводе али уз поштовање одређених ограничења, али опет, под условом да су птице убијене, ухваћене или стечене на законит начин. Државе чланице које желе да за то добију дозволу за спровођење тих активности, морају пре свега да консултују Комисију како би се заједнички испитало да ли би било разумно очекивати да ће трговина примерцима тих врста птица имати, или да би могла имати утицаја на ниво популације, географску распоређеност или стопу репродукције птица које припадају угроженим врстама на територији целе Европске уније. Ако би ово испитивање, према мишљењу Комисије, показало да би дозвољавање тих активности имало за резултат угроженост неке од наведених врста птица или стварање могућности да оне буду угрожене, Комисија ће проследити образложену препоруку држави чланици у којој изражава своје противљење трговини тим врстама. Са друге стране, уколико Комисија сматра да такав ризик не постоји, треба и о томе да обавести државу која је тражила дозволу. Уколико држава добије тражену дозволу, обавезна је да у одређеним временским размацима обавештава Комисију о томе да ли још увек испуњава услове за њено поседовање (члан 6).

Захваљујући свом нивоу популације, географској распоређености и стопи репродукције на нивоу целе Европске уније, врсте набројане у Анексу II могу се ловити у складу са националним законодавствима. Међутим, лов тих врста не сме угрозити напоре за њиховим очувањем у областима у којима се настањују. Врсте из Дела А Анекса II могу се ловити на свим територијама (како на копну тако и на мору) на којима важи ова Директива. Врсте птица из Дела Б Анекса II могу се ловити само у оним државама чланицама у погледу којих је то назначено. Државе чланице морају обезбедити да се лов, укључујући и соколарство уколико се практикује, спроводи у складу са важећим националним прописима и у складу са принципима разумног коришћења и еколошки уравнотежене контроле врста птица на које се односи, као и да је усклађен са популацијом тих врста, посебно миграторних, и са мерама њиховог очувања. Врсте птица на које се примењују закони о лову не смеју се ловити током сезоне гнезђења или током различитих стадијума репродукције. Државе чланице треба да настоје да се миграторне врсте птица обухваћене законима о лову не лове ни током периода репродукције ни при

повратку на места гнежђења. Такође, оне морају Комисији слати информације од значаја за примену њихових прописа о ловству (члан 7).

Државе су у обавези да забране употребу свих средстава, начина или метода лова птица који су подобни да доведу до њиховог хватања или убијања у великим размерама или на неселективан начин, или на начин који може довести до локалног нестанка тих врста. Ова забрана посебно се односи на начине и средства набројане у Анексу IV. Ту спадају: замке,²⁵ лепак, удице, мамци у облику претходно осакаћених или ослепљених живих птица, звучни снимци и електронске направе, вештачки извори светла, огледала, средства за осветљавање мета, средства за ноћно посматрање и снимање која садрже и средство за електронско увељичавање слике или конвертор слика, експлозивни, мреже, замке, мамци у виду хране са отровом или анестетиком, полуаутоматско или аутоматско оружје са резервоаром који може да садржи више од два пуњења муниције. Такође се забрањује лов птица из авиона или моторних возила, чамаца који могу развити брзину преко 5 km/h осим на отвореном мору где се из безбедносних разлога допушта употреба моторних чамаца са максималном брзином од 18 km/h, ако се о томе обавести Комисија. (члан 8). Државе чланице могу да укину примену одредаба Директиве из члана 5. до 8. због интереса јавног здравља и безбедности или безбедности ваздуха, како би се спречило наношење озбиљне штете усевама, популацији стоке, шумама, рибњацима и водама и како би се заштитиле флора и фауна, у сврху научних истраживања и предавања, због реинтродукције и репопулације и узгајања које је за то неопходно, како би се (под строго надзираним условима и селективно) омогућили хватање, чување или друга оправдана употреба неких птица и то у малом броју. Том приликом се мора навести на које се врсте птица изузеци односе, који су начини, средства или методи хватања или убијања допуштени, под којим ризиком, када и где су допуштени, који је државни орган овлашћен за процену да ли су се стекли услови за то и о дозвољеним средствима, начинима и методима, ко их сме примењивати и уз која ограничења и какав начин контроле (члан 9).

Сваке године, државе шаљу Комисији извештаје о имплементацији ових одредби Директиве. На основу информација које су јој доступне, а посебно информација из извештаја држава чланица, Комисија мора у сваком тренутку бити уверена да последице дерогација наведених одредби нису у супротности са Директивом и предузимати одговарајуће кораке како би то обезбедила. Државе чланице морају да подстичу истраживања и друге

²⁵ Забрана употребе замки се не односи на лов врста птица *Lagopus lagopus lagopus* и *Lagopus mutus* у Финској и Шведској и то изнад 58 степена северне географске ширине.

активности усмерене на заштиту, управљање и употребу популације птица на које се Директива односи, при чему се посебна пажња посвећује истраживању и раду из области наведених у Анексу V. То су: а) креирање националних листа врста којима прети опасност од истребљења, или нарочито угрожених врста и то с обзиром на њихову географску распоређеност; б) пописивање и еколошки описи области које су посебно важне за миграторне врсте на њиховим миграторним путевима и као места на којима оне зимују и гнезде се; ц) пописивање података о бројности популације миграторних врста; д) процена утицаја метода за довођење популације дивљих птица на одређени ниво; е) развој или унапређење еколошких метода за превенцију штете коју птице могу проузроковати; ф) одређивање улоге појединих врста као индикатора загађења и г) проучавање негативних ефеката хемијског загађења на бројност популације одређених врста птица. Државе чланице шаљу Комисији информације потребне за предузимање одговарајућих мера ради координације истраживања и рада из тих области (члан 10). Државе чланице морају водити рачуна о томе да уношење врста птица које се на њиховим европским територијама не појављују природно у дивљини не сме угрозити локалну флору и фауну. Њима се препоручује да у вези са тим консултују Комисију (члан 11). Почевши од 7. априла 1981. године, оне морају да на сваке три године проследи Комисији извештај о имплементацији својих националних прописа усвојених у складу са Директивом. На основу информација из појединачних извештаја, Комисија на сваке три године саставња извештај, при чему се надлежним органима сваке државе упућује део који се на њу односи ради верификације, док се финална верзија прослеђује свима (члан 12). Примена мера предузетих у складу са Директивом не сме да доведе до погоршања постојеће ситуације у области очувања врста птица на које се она односи (члан 13). Стандарди очувања и заштите дивљих птица постављени Директивом јесу минимални стандарди, те државе чланице могу увести и строже заштитне мере (члан 14).

III) ПРАВНА ЗАШТИТА ПТИЦА У СРБИЈИ

Прве процене популација најбоље проучених група птица у Србији израђене су седамдесетих година двадесетог века и то у односу на птице грабљивице у Војводини.²⁶ Међутим, прве процене бројности популације свих птица које се гнезде на територији Србије као и неких врста које само

²⁶ Иштван Хам, „Динамизам фауне птица Војводине“, *Архив биолошких наука*, год. 29, бр. 1–2/ 1979, стр. 83–87.

проводе зиму на овим просторима начињене су током 2003. године и односиле су се на територију Србије и Црне Горе у периоду између 1990. и 2002. године. Оне су показале да је диверзитет фауне птица у нашој земљи међу највећим у Европи²⁷. Процењује се да на подручју Србије и Црне Горе укупни број врста птица износи 382, од којих су редовно присутне 333.²⁸ Од укупног броја врста, чак 82 имају неповољан статус заштите у Европи (*Unfavourable Conservation Status in Europe*).²⁹ Процењено је да приближно исти број врста птица у нашој земљи има узлазни и силазни тренд величине популације у периоду 1990–2002, али је уочљиво да је знатно више врста са изразитим повећањем од преко 50%, него са изразитим опадањем бројности. Многе врсте, посебно птица водених станишта, биле би због нестајања природних станишта у тежем положају, да није последњих деценија подигнуто много вештачких водених станишта. Шумске врсте птица, посебно певачице углавном имају стабилне популације и трендове, пошто се већ дужи низ година у Србији не мења изразитије њихов еколошки оквир живота, на пример обраслост шумама (27%), уз одређене негативне трендове у виду униформисања шума и њиховог постепеног подмлађивања.³⁰

Република Србија је до сада ратификовала набројане документе Уједињених нација и Савета Европе који се сматрају најрелевантнијим за заштиту животне средине, укључујући ту и животињски свет, па и птице. Међу њима се по значају издвајају: Међународна конвенција за заштиту птица, Конвенција за заштиту мочвара које су од међународног значаја, посебно као станишта птица мочварица и Конвенција за заштиту миграторних врста дивљих животиња, али не треба оспорити ни важност осталих набројаних конвенција. Међутим, наша земља још увек није ратификовала Европску конвенцију за заштиту животне средине путем

²⁷ Слободан Пузовић, Драган Симић, Дарко Савелић, Јожеф Гергел, Марко Туцаков, Никола Стојнић, Иштван Хуло, Иштван Хам, Ондреј Визи, Марко Шћибан, Милан Ружић, Миливој Вучановић, Тамара Јовановић, „Птице Србије и Црне Горе – величине гнездилишних популација и трендови: 1990–2002“, *Ciconia*, орнитолошки часопис Друштва за заштиту и проучавање птица Србије, год. 12, бр. 12/2003, стр. 46.

²⁸ Слободан Пузовић, Драган Симић, Дарко Савелић, Јожеф Гергел, Марко Туцаков, Никола Стојнић, Иштван Хуло, Иштван Хам, Ондреј Визи, Марко Шћибан, Милан Ружић, Миливој Вучановић, Тамара Јовановић, *op.cit.*, стр. 102.–103.

²⁹ Видети: IUCN 2013. *The IUCN Red List of Threatened Species. Version 2013.1*. Интернет, www.iucnredlist.org, 26. 08. 2013. и Интернет, <http://www.birdlife.org/datazone/sowb/casestudy/114>, 26. 08. 2013.

³⁰ Graham Tucker, Melanie Heath, Ludwik Tomialojc and Richard Grimmett, *Birds in Europe: Their Conservation Status, BirdLife Conservation Series No. 3*, Smithsonian Books, Washington DC, USA, 1994, p. 600.

кривичног права.³¹ Таквим потезом би се свакако заокружио постојећи нормативни оквир за заштиту животне средине уопште и фауне као њеног интегралног дела и унапредило његово постојеће стање.

Када је у питању Директива за заштиту дивљих птица Европске уније, јасно је да самим тим што није држава чланица Европске уније, Србија формално није у обавези да исту имплементира у своје национално законодавство. Ипак, имајући у виду не само стремљење наше земље европским интеграцијама и хармонизацији са правним стандардима Уније у свим областима, а посебно у сфери заштите животне средине и еколошког права, поштовање стандарда и правила постављених Директивом намећу се као нужност. Осим тога, правила успостављена овом Директивом не треба поштовати само због тога што су она „наметнута“ од стране Европске уније већ због њиховог доприноса очувању и побољшању постојећег стања популације дивљих птица у нашој земљи.

Република Србија поседује нормативни оквир који омогућава заштиту птица како на кривичноправном тако и на прекршајноправном нивоу. За кривичноправну заштиту птица најважније су следеће инкриминације, систематизоване у оквиру 24. поглавља Кривичног законика посвећеног кривичном делима против животне средине: убијање и злостављање животиња (члан 269), 2) преношење заразних болести код биљака и животиња (члан 270), 3) незаконит лов (члан 276) и 4) уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (члан 265). Поред ових кривичних дела, за кривичноправну заштиту птица одређени, посредан значај имају и следеће инкриминације, будући да се њима нарушава природно станиште птица, што представља један од основних разлога смањења њихове популације: 1) загађење животне средине (члан 260), 2) противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (члан 262), 3) оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (члан 263) и 4) уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (члан 266).³² Прекршајноправна заштита птица омогућена је у нашој земљи следећим прописима из области еколошког права: 1) Законом о заштити

³¹ Више о томе: Владан Јолцић, *Конвенције од значаја за заштиту животне средине и интереса Републике Србије*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2006, стр. 219. и Владан Јолцић и Драган Јовашевић, *Еколошко кривично право, међународни и уставни основи, стварности и могућности*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2012, стр. 327.

³² Кривични законик РС, Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009 и 121/2012.

животне средине,³³ 2) Законом о заштити природе³⁴ и 3) Законом о дивљачи и ловству.³⁵

IV) ЗАКЉУЧАК

Имплементација Директиве за заштиту дивљих птица у земљама чланицама Европске уније до сада је дала низ позитивних резултата. Чланице Уније су класификовале преко 3.600 подручја у подручја под посебном заштитом. Ова подручја покривају преко 7% копнене територије Европске уније, као и значајан део обалних и приобалних области. Мрежа подручја под посебном заштитом допринела је у знатној мери да се заустави губитак мочвара и других кључних станишта птица у Европској унији, посебно у претходној деценији. Као резултат тих напора, у току претходне деценије побољшани су трендови у бројности популације птица набројаних у Анексу I Директиве у односу на популације осталих врста птица у Европској унији.

До сада је финализовано 47 акционих планова за заштиту најугроженијих врста птица у Европи и они се примењују уз финансијску подршку из фондова Уније, посебно из програма *LIFE Natura*. Захваљујући томе, већ су постигнути одређени резултати у области спречавања опадања бројности популације појединих врста птица. Отпочињање спровођења *LIFE Natura* програма у Европској унији током 1992. године имало је пресудну улогу у успостављању доброг управљања подручја под посебном заштитом, у изградњи капацитета и заједничког финансирања акционих планова за заштиту појединих врста. До 2003. године, Европска унија је издвојила 200 од укупно 350 милиона евра, колико је до тада потрошено на име реализације преко 300 пројеката у оквиру *LIFE Natura* програма усмерених на заштиту птица. Током 2004. године потписан је споразум о одрживом лову између организације *Birdlife International*, као представника заштитника птица са једне стране и организације *Associations for Hunting and Conservation of the EU (FACE)*, као представника ловачких удружења у Европској унији, са друге стране. Потписнице овог споразума потврдиле су своју посвећеност остваривању циљева прокламованих у Директиви Европске уније о дивљим птицама.³⁶

³³ Закон о заштити животне средине, Службени гласник РС, бр. 135/2004, 36/2009 и 72/2009.

³⁴ Закон о заштити природе, Службени гласник РС, бр. 36/2009 и 88/2010.

³⁵ Закон о дивљачи и ловству, Службени гласник РС, бр. 18/2010.

³⁶ Agreement between BirdLife International and FACE on Directive 79/409/EEC, Brussels, 12th October 2004, http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/wildbirds/hunting/docs/agreement_en.pdf, 26. 08. 2013.

Очување птица, посебно миграторних, још увек представља проблем који захтева научно истраживање, које би омогућило процену ефикасности предузетих мера. Иако многи грађани Европске уније нису упознати са садржином Директиве за заштиту дивљих птица, она је ипак позната активистима удружења за заштиту птица, орнитолозима, и другим појединцима заинтересованим за проучавање и заштиту птица. Имплементација Директиве и дискусије повезане са том проблематиком допринеле су подизању друштвене свести грађана Европске уније о потреби за очувањем птица и иницирале позитивне промене у односу према птицама и њиховим природним стаништима. Упркос значајном напретку, на путу очувања птица у Европи и даље постоје препреке суштинског карактера.

Иако се мрежа подручја под посебном заштитом, која су установљена у државама чланицама у складу са Директивом о заштити дивљих птица, описује као импресивна, њихова површина ипак варира од државе до државе. Тако се у Француској, на пример, само 2% територије налази под овим режимом заштите, док у Данској, Белгији и Холандији та површина износи између 6% и 12,5% територије, а у Словачкој и Словенији чак између 23% и 25% укупне територије.³⁷ Будући да се распрострањеност и бројност врста птица разликује од једне до друге државе чланице, не може се прецизно одредити колики би проценат територије сваке од њих требало да буде под режимом посебне заштите. Ипак, у већини држава чланица остаје још много тога да се уради на плану заштите и очувања дивљих птица путем успостављања подручја под посебном заштитом, а посебан изазов представља и изналагање механизма који би осигурао ефикасно дугорочно управљање тим подручјима.³⁸

Док је Директива о заштити дивљих птица потпомогла заштиту оних врста птица на које се примењује, недавна научна истраживања спроведена од стране организације за заштиту птица „*Birdlife International*“ показала су да европска популација многих других врста птица које нису обухваћене Директивом, попут врабаца или ластва, опада.³⁹ Такође, у 18 европских земаља у периоду између 1980. и 2002. године забележено је опадање популације птица које нису обухваћене Директивом, а које се уобичајено настанују у руралним областима и то у износу од 71%. Ови подаци указују на постојање

³⁷ Видети: Special Protection Areas (SPAs) “snap shot” of December 2007, Интернет, <http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/barometer/docs/spa.jpg>, 26. 08. 2013.

³⁸ Why do we need to take care of our birds? op. cit., p. 3.

³⁹ Alison Stattersfield, Leon Bennun and Martin Jenkins (eds), *State of the World's Birds, Indicators for Our Changing World*, op. cit, p. 7.

потребе да се начине даљи напори како би се очување птица инкорпорисало и у развојне политике из других области, попут пољопривреде и обрађаја. У том смислу, инсистира се на фармском привређивању у складу са стандардима заштите животне средина, као и на одрживом експлоатисању пољопривредних земљишта и шума које су обухваћене мрежом *Natura 2000*. Осим тога, све се више увиђа неопходност интензивирања међународне сарадње како би се обезбедила заштита птица селица, посебно током њихових миграција. Као пример такве сарадње може се истаћи Афричко-евроазијски споразум о заштити птица мочварица (*African Eurasian Waterbird Agreement – AEWA*). Овај документ представља кључни нормативни оквир такве сарадње који спаја чак 119 земаља у напорима да заштите 255 миграторних врста птица мочварица. У августу 2004. године Европска комисија је предложила да Европска унија ратификује овај документ, што је и учињено у октобру 2005. године.⁴⁰

Када је у питању наша земља, треба истаћи да нормативни оквир који је у њој успостављен након измена и допуна постојећих и усвајања нових закона и подзаконских аката из области еколошког права омогућава заштиту птица у складу са европским и светским стандардима. Такође, постоје студије које показују да је стање популације птица у нашој земљи прилично стабилно, те да упркос опадању бројности једних, постоји пораст у бројности других врста. Међутим, пракса као и извештаји медија показују да незаконит лов појединих врста птица, покушаји незаконитог уношења или изношења примерака заштићених врста птица преко државне границе или остваривања незаконитог промета истим, као и незаконита сеча шума којом се уништавају природна станишта птица, нису ретка појава у Србији.⁴¹ Због тога је потребно интензивирати напоре на подизању друштвене свести о значају птица за опстанак екосистема и очување целокупне животне средине, посебно у случају оних лица која се у свом раду или другим активностима могу наћи у ситуацији да их угрозе на било који начин, као што су ловци, лица која обављају делатности из области пољопривреде, шумарства, индустрије итд., али и свих осталих грађана. Такође, потребно је спроводити интензиван надзор над стаништима заштићених врста дивљих

⁴⁰ African Eurasian Waterbird Agreement – AEWA, Интернет, <http://www.unep-aewa.org/map/parties.htm>, 26. 08. 2013.

⁴¹ Ана Батрићевић, „Кривичноправна реакција на незаконит промет заштићеним животињским врстама“, *Српска правна мисао*, год. 18, бр. 45/2012, стр. 203–225. и Ана Батрићевић: „Кривично дело шумске крађе у позитивном праву Републике Србије“, *Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања*, вол. 31. бр. 1/ 2012, стр. 105–130.

птица како би се благовремено, уочиле, спречиле и надлежним органима пријавиле евентуалне незаконите активности и њихови учиниоци.

ЛИТЕРАТУРА

- Alison Stattersfield, Leon Bennun and Martin Jenkins (eds), *State of the World's Birds, Indicators for Our Changing World*, Bird Life International, Cambridge, UK, 2011.
- Ана Батрићевић, „Улога Конвенција Савета Европе у кривичноправној заштити животиња“, *Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања*, год. 30, бр. 1–2/2011, стр. 137–158.
- Ана Батрићевић, „Кривичноправна реакција на незаконит промет заштићеним животињским врстама“, *Српска правна мисао*, год. 18, бр. 45/2012, стр. 203–225.
- Ана Батрићевић: „Кривично дело шумске крађе у позитивном праву Републике Србије“, *Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања*, вол. 31. бр. 1/ 2012, стр. 105–130.
- Владан Јолцић, *Конвенције од значаја за заштиту животне средине и интереса Републике Србије*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2006.
- Владан Јолцић и Драган Јовашевић, *Еколошко кривично право, међународни и уставни основи, стварности и могућности*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2012.
- Драган Јовашевић, *Систем еколошких деликата – еколошко казнено право*, Правни факултет Универзитета у Нишу, Центар за публикације, Ниш, 2009.
- Драган Јовашевић, „Европски стандарди и заштита животне средине“, *Европско законодавство*, год. 8, бр. 27 – 28/2009, стр. 7–19.
- Драгиша Гајић, „Значај и примена Конвенције о међународном промету угроженим врстама дивље фауне и флоре (CITES)“, *Правни живот*, Београд, год. 51, бр. 9/2002.
- Graham Tucker, Melanie Heath, Ludwik Tomialojc and Richard Grimmett, *Birds in Europe: Their Conservation Status*, *BirdLife Conservation Series No. 3*, Smithsonian Books, Washington DC, USA, 1994
- Иштван Хам, „Динамизам фауне птица Војводине“, *Архив биолошких наука*, год. 29, бр. 1–2/ 1979, стр. 83–87.
- Mary Rice (ed.), Debbie Banks, Charlotte Davies, Justin Gosling, Julian Newman, Jago Wadley, Fionnuala Walravens, *Environmental Crime – A Threat to our Future*, Environmental Investigation Agency (EIA), London, UK, 2008.
- Милан Пауновић, *Права животиња – савремени међународни стандарди*, Правни факултет Универзитета у Београду и Буро Салај АД, Београд, 2004.

- Слободан Пузовић, Драган Симић, Дарко Савелјић, Јожеф Гергел, Марко Туцаков, Никола Стојнић, Иштван Хуло, Иштван Хам, Ондреј Визи, Марко Шшибан, Милан Ружић, Миливој Вучановић, Тамара Јовановић, „Птице Србије и Црне Горе – величине гнездилишних популација и трендови:1990–2002“, *Ciconia*, орнитолошки часопис Друштва за заштиту и проучавање птица Србије, год. 12, бр. 12/2003, стр. 35–129.

Извори са Интернета

- African Eurasian Waterbird Agreement–AEWA, <http://www.unep-aewa.org/map/parties.htm>, 26.08.2013.
- Agreement between BirdLife International and FACE on Directive 79/409/EEC, Brussels, 12th October 2004, http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/wildbirds/hunting/docs/agreement_en.pdf, 26.08.2013.
- Council Directive 79/409/EEC of 2 April 1979 on the conservation of wild birds, Official Journal of the European Communities, No. L 103, 25.04.1979 pp. 1–18, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31979L0409:en:HTML,15.08.2013>
- Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora, Official Journal of the European Communities, No. L 206/7, 22.07.1992, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1992:206:0007:0050:EN:PDF,21.08.2013>.
- Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law, Strasbourg, 04.11.1998, Council of Europe, European Treaty Series – No. 172, <http://conventions.coe.int/treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=172&CL=ENG,08.09.2011>.
- IUCN 2013. *The IUCN Red List of Threatened Species. Version 2013.1*. www.iucnredlist.org, 26.08 2013.
- Конвенција о мочварама које су од међународног значаја посебно као пребивалишта птица мочварица, *Службени лист СФРЈ–Међународни уговори*, бр. 9/1977.
- Конвенција о међународном промету угрожених врста дивље фауне и флоре, *Службени лист СРЈ–Међународни уговори*, бр. 11/2001.
- Конвенција о очувању миграторних врста дивљих животиња, *Службени гласник РС–Међународни уговори*, бр. 102/2007.
- Конвенција о биолошкој разноврсности, *Службени лист СРЈ–Међународни уговори*, бр. 11/2001
- Конвенција о очувању миграторних врста дивљих животиња, *Службени гласник РС–Међународни уговори*, бр. 102/2007.
- Конвенција о очувању европске дивље флоре и фауне и природних станишта, *Службени гласник РС–Међународни уговори*, бр. 102/2007.

- Кривични законик Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009 и 121/2012.
- Међународна конвенција за заштиту птица, *Службени лист СФРЈ*, бр. 6/1973.
- Стратегија биолошке разноврсности РС 2011–2018, *Службени гласник РС*, бр. 13/2010.
- Special Protection Areas (SPAs) “snap shot” of December 2007, <http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/barometer/docs/spa.jpg>, 26.08.2013
- Закон о заштити животне средине, *Службени гласник РС*, бр. 135/2004, 36/2009 и 72/2009.
- Закон о заштити природе, *Службени гласник РС*, бр. 36/2009 и 88/2010.
- Закон о дивљачи и ловству, *Службени гласник РС*, бр. 18/2010.
- United Nations Convention against Transnational Organized Crime UN General Assembly Resolution A/RES/55/25, 08.01.200, http://www.unodc.org/pdf/crime/a_res_55/res5525e.pdf; 07.09.2011.
- Why do we need to take care of our birds? European Commission, November, 2004, http://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/birdsdirective/docs/why_take_care_of_birds.pdf, 16.08.2013.